

Obsah:

Současný pohled na antiepileptickou terapii	1
---	---

SOUČASNÝ POHLED NA ANTIEPILEPTICKOU TERAPII

Epileptické onemocnění je definováno spontánně se opakujícími nevyprovokovanými epileptickými záchvaty. Ty jsou způsobeny patologickou paroxysmální neuronální aktivitou, která postihuje mozek v různém rozsahu, fokálně nebo generalizovaně^{1,2,3/}.

Z toho vyplývá **základní dělení epileptických záchvatů** na parciální (fokální), kde lokalizaci epileptogenní zóny odpovídá konkrétní klinický obraz záchvatů, a na záchvaty generalizované. Příkladem parciálního záchvatu může být záchvat s lokalizovanými motorickými, senzitivními, sensorickými aj. příznaky. Generalizované záchvaty postihují mozek celý, příkladem mohou být atypická absence (dříve petit mal), záchvat generalizovaných tonicko-klonických křečí, GTCS (dříve grand mal). Parciální záchvaty mohou rovněž sekundárně generalizovat.

Epileptický syndrom je definován skupinou příznaků, symptomů, které se vyskytují v obvyklých vzájemných asociacích. V tomto případě je hlavním příznakem typ epileptických záchvatů (fokální, generalizované) a jejich etiologie (symptomatické, kryptogenní, idiopatické). Ty jsou pak sdruženy s dalšími příznaky, například s jejich věkově typickou manifestací, s EEG korelátů, s neuropsychickým nálezem, se specifickou farmakosenzitivitou a také s prognózou onemocnění^{1,2,3/}. Příkladem může být syndrom juvenilní myoklonické epilepsie (JME) se záchvaty myoklonickými, absencemi a generalizovanými tonicko-klonickými záchvaty. Typickým EEG korelátem jsou generalizované výboje mnohočetných hrotů a pomalých vln. Etiologie onemocnění je idiopatická, s genetickou vazbou na 6. chromozomu a prvními projevy v adolescenci. Pravidlem je dobrý efekt terapie valproátem, ale časté relapsy při jeho vysazení. Celkově však je prognóza příznivá i při léčbě nižšími, dobře tolerovanými dávkami léku, naprostá většina nemocných je kompenzována, rovněž psychická kondice pacientů nebývá narušena^{4/}.

Zvláštní problematiku představují tzv. **symptomatické, časné či vyprovokované záchvaty**.

Tyto záchvaty mohou být vyprovokovány řadou různých příčin: mozkovým traumatem (kontuze, subdurální, epidurální hematom), akutní cévní mozkovou příhodou (častěji krvácivá nebo embolizační), operací mozku, neuroinfekcí, metabolickými příčinami (například hypoglykémie), febriliemi (febrilní záchvaty u dětí), abstinencí, prokonvulzivně působícími farmaky (zvl. psychofarmaka starší generace) a dalšími faktory. Terapie je v těchto případech pouze symptomatická, podávaná akutně a po nezbytně dlouhou dobu v době působícího provokujícího faktoru. V terapii se používají převážně benzodiazepiny (BZD), valproát (VPA) nebo fenytoin (PHT) injekční formou. Pokračovací dlouhodobá „preventivní“ terapie neprokázala v těchto případech účinnost, naopak může zatěžovat pacienta svými nežádoucími účinky. Cílem terapie je též léčba základního provokujícího faktoru, například febrilií, cévní mozkové příhody, metabolické poruchy, závislosti na alkoholu, aj.

Obecné zásady terapie^{5,6,7/}

Předpokladem úspěšné léčby je **precizní diagnostika záchvatového onemocnění**. Nutné je vyloučit neepileptický podklad záchvatů, a to somatický (např. kolapsové stavy, poruchy spánku, migrény, aj.) a psychogenní (panická porucha, disociační záchvaty).

Zahájení terapie:

- **Diagnóza epilepsie je jistá** (nevyprovokované a spontánně se opakující záchvaty).
- **Výjimečně v situaci, je-li diagnóza epilepsie vysoce pravděpodobná** (přihlídnutí k míře rizika plynoucího z opakování záchvatu, které převažuje nad rizikem léčby, například ve stáří a u osamělých osob).

Nezbytná vyšetření:

- **Podrobný rozbor subjektivních i objektivních anamnestických údajů** (záchvaty v rodinné anamnéze, perinatální rizika, úrazy, záněty aj. mozkové léze, febrilní křeče a zejména popis záchvatových projevů včetně objektivních údajů od svědků, provokační momenty a stav pozáchvatový).
- **Další pomocná a klinická vyšetření** (EEG, EEG s aktivacíními metodami, důležitá role video-EEG k odlišení neepileptických psychogenních záchvatů^{4/}, MRI mozku, CT mozku je dnes vyhrazeno pro akutní stavy dle konkrétní situace, vyšetření interní, kardiologické včetně EKG, Holterova monitorování, ECHO vyšetření, metabolická vyšetření, psychologické a psychiatrické vyšetření).
- **Zhodnocení somatické a psychické kondice pacienta** (ženy, stáří, psychická a somatická komorbidita, stávající farmakoterapie) s ohledem na výběr léčby.

Terapie podle typu záchvatů a syndromu

Prvním vodítkem pro zahájení a vedení antiepileptické terapie je typ epileptických záchvatů, případně epileptického syndromu.

V léčbě fokálních a sekundárně generalizovaných záchvatů jsou většinou lékem první volby karbamazepin (CBZ) a valproát (VPA). U žen ve fertilním věku preferujeme lamotrigin (LTG). **U primárně generalizovaných záchvatů** - tonicko-klonických a myoklonických - jsou lékem volby VPA, LTG, u absencí VPA, etosuximid (ETS). Další léky zmíněné v **tab. 1**^{5/} jsou doporučeny jako léky druhé, popřípadě další volby nebo pro léčbu v kombinaci.

V případě nejisté klasifikace epileptických záchvatů volíme lék se širokým spektrem účinnosti, například valproát, topiramát, lamotrigin.

Při léčbě epileptických syndromů vycházíme ze známých typů epileptických záchvatů, případně ze známé farmakosenzitivity konkrétního syndromu^{1,2/}. V základním přehledu uvádíme možnosti léčby v **tab. 2**.

Tab.1. Farmakoterapie epileptických záchvatů, EpiStop 2004^{5/}

Typy záchvatů	Léky 1. volby*	Léky 2. volby * ^{3,4}
Fokální, parciální a / nebo sekundárně generalizované	CBZ VPA	GBP LEV LTG ² TPM PHT (spíše 3. volba)
Primárně generalizované Tonicko-klonické	LTG VPA	TPM
Absence	VPA ETS ¹	LTG ²
Myoklonické	VPA LTG	BZD ETS PRM ⁵

Pozn.: *léky jsou řazeny abecedně; jako první lze zvolit kterýkoli z nich.

- 1 - jen u syndromu dětských absencí (CAE)
- 2 - LTG je preferován u dívek a žen ve fertilním věku (pozn. autora)
- 3 - existují studie, že mají v monoterapii srovnatelnou účinnost s léky 1. volby
- 4 - léky 2. volby mohou být zvoleny jako lék 1. volby s ohledem na aktuální zdravotní stav, kondici nemocného a epileptický syndrom
- 5 - jen u některých syndromů, např. juvenilní myoklonické epilepsie (JME)

Zkratky:

BZD - benzodiazepiny   CBZ - karbamazepin
ETS - etosuximid   GBP - gabapentin
LEV - levetiracetam   LTG - lamotrigin
PHT - fenytoin   PRM - primidon
TPM - topiramát   VPA - valproát

Tab. 2. Farmakoterapie u věkově vázaných epileptických syndromů, EpiStop 2004^{5/}

Syndrom	Léky 1. volby*	Léky 2. volby*	Poznámka
Westův syndrom (WS)	ACTH nebo steroidy VGB	BZD VPA	Na specializovaném pracovišti
Lennoxův-Gastautův syndrom (LGS)	LTG VPA	BZD FBM TPM	Na specializovaném pracovišti
Myoklonicko-astatická epilepsie-Doose (MAE)	LTG VPA	BZD ETS	
Dětské absence (CAE)	ETS VPA	LTG	
Juvenilní absence (JAE)	VPA	ETS LTG	
Epilepsie s velkými záchvaty po probuzení (GMA)	VPA	LTG PRM	
Juvenilní myoklonická epilepsie (JME)	LTG VPA	PRM	
Benigní parciální epilepsie dětského věku (např. BERS)	SUL	CBZ GBP VPA	
Landauův-Kleffnerův syndrom (LKS)	ACTH nebo steroidy VGB	SUL VPA	Na specializovaném pracovišti

* léky jsou uvedeny v abecedním pořadí

Zkratky (viz rovněž tab. 1):

ACTH - adrenokortikotropní hormon   VGB - vigabatrin
FBM - felbamát   SUL - sultiam

Taktika léčby

- **Zahájení léčby** (správná diagnóza, dialog s nemocným a rodinou o cílech a možnostech léčby - předpoklad dobré compliance).
- První krok - „**iniciální monoterapie**“. Tato léčba vede ke kompenzaci až u 50 % nemocných. Zahájení nízkými dávkami, respektování titračních schémat. Terapeutická rozmezí jsou orientační, statistická, dávkování je individuální podle účinnosti a tolerance u konkrétního pacienta, chybou je nevyužití maximálních tolerovaných dávek (MTD) a předčasná záměna léčby. Volíme nejjednodušší schéma dávkování s využitím retardovaných forem léků.
- Při neúspěchu volíme **druhý lék v „alternativní monoterapii“**. Pravděpodobnost remise záchvatů je u dalších 10-15 % pacientů. Další lék v monoterapii přinese efekt již jen asi v 5 % případů.
- Obdobný účinek lze očekávat u **kombinované léčby, tzv. „racionální polyterapie“**^{8/}. Poddávkování léků v monoterapii a jejich časné kombinování je v praxi poměrně časté. Až při neúspěchu alternativní monoterapie přecházíme na racionální polyterapii s ohledem na farmakokinetické (**Tab. 3**) a farmakodynamické interakce léků. Nezřídka je však výskyt nežádoucích účinků při polyterapii vyšší^{9,10/}. Cílem kombinované léčby je její aditivní či supraaditivní účinnost. Kombinujeme léky s pokud možno příznivými farmakokinetickými a farmakodynamickými interakcemi, s různými mechanismy působení a pokrývající široké spektrum typů záchvatů.
- U tzv. „**farmakorezistentní epilepsie**“ nebylo dosaženo do dvou let adekvátní léčby kompenzace záchvatů, obvykle při vyčerpání efektu nejméně dvou nebo spíše tří správně volených antiepileptik v dostatečných dávkách v monoterapii nebo v kombinacích^{8/}. U těchto nemocných je na místě podrobné vyšetření ve specializovaném centru, vyloučení neepileptického původu záchvatů, případně zvážení dalších nefarmakologických způsobů léčby (léčba epileptochirurgická, léčba pomocí vagové stimulace - VNS).

Důležitým kritériem k výběru léčby je i celková somatická a psychická kondice nemocného.

Cílem farmakoterapie epilepsie je totiž optimální životní kondice nemocného, jeho dobrý „funkční stav“ a kvalita života (QOL)^{3,6/}. Sledována je tedy nejen účinnost antiepileptik (AED), ale i jejich potenciální nežádoucí účinky (somatické, neuropsychické).

Čítlivá volba vhodného AED je zvláště důležitá u některých skupin nemocných:

- U žen ve fertilním věku, vzhledem k fertilitě, budoucí graviditě a možnému zvýšení rizika vrozených vývojových vad, ve vztahu k interakcím s hormonální antikoncepcí, kosmetickým nežádoucím účinkům, možnosti vzniku polycystických ovaríí a zvýšenému riziku osteoporózy u některých preparátů^{11/}.
- Ve stáří prevalence epilepsie narůstá^{12/}. Zároveň se mění farmakosenzitivita, farmakodynamika i farmakokinetika. Stáří je navíc provázáno polymorbiditou a interní polyterapií. Riziková je zejména polyterapie antiepileptiky s možností řady interakcí (**Tab. 3**). Rovněž výskyt špatné compliance je ve stáří častější (interní polyterapie, smyslové poruchy, zapomnětlivost)^{11/}. Léčba má být jednoduchá, v nejnižších účinných dávkách.

- Významné je též ovlivnění psychických funkcí antiepileptiky u nemocných s epilepsií, kteří bývají často psychiatricky komorbidní^{13/}.
- Nejčastěji uváděné údaje o možném ovlivnění psychických funkcí dlouhodobou antiepileptickou léčbou zahrnuje **tab. 4**^{13,14,15/}.

Tab. 3. Základní interakce mezi antiepileptiky (volně podle^{9,10/})

>>>>*	CBZ	VPA	PHT	PB	LTG	TGB	TPM	FBM	ETS
CBZ	↓(auto-indukce)	↓	↓nebo↑	↑nebo↓	↓	↓	↓	↓	↓
VPA	↑E-CBZ	-	celkový↓ volný ↑	↑	↑	-	-	↑	↑?
PHT	↓ (↑E-CBZ)	Celkový↓ volný ↑	-	může↓	↓	↓	↓	↓	↓
PB, PRM	↓ (↑E-CBZ)	↓	↓nebo↑	-	↓	↓	↓	-	↓
CLB	-	zřídka↑	zřídka↑	-	-	-	-	-	-
LTG	(může↑ neurotox. úč. CBZ)	-	-	-	-	-	-	-	-
TPM	-	-	↑	-	-	-	-	-	-
FBM	↓ (↑E-CBZ)	↑	↑	-	-	-	-	-	-
VGB	-	-	↓o 20%	-	-	-	-	-	-

*přidání léku uvedeného v levém sloupci vyvolává změnu hladiny u léku uvedeného v první řádce

Pozn.: interakce pro PB platí i pro PRM, u GBP a LEV nejsou interakce známy.

Zkratky (viz rovněž tab. 1 a 2):

PB - fenobarbital, CLB - klobazam, PRM - primidon, E-CBZ - epoxi-karbamazepin

Tab. 4. Ovlivnění psychických funkcí jednotlivými antiepileptiky^{14/}

AED	Pozitivní	Negativní		
		Útlum / kognice	Emoce	Psychóza aj.
PHB, PRM	0	+ / +	Deprese	Iritabilita, agrese, syndromy z vysazení
BZD	Anxiolýza Sedace	+ / +	Deprese	Disinhibice, agrese, syndromy z vysazení
PHT	0	- / +	Deprese	Toxická schizoformní psychóza, encefalopatie
ETS	0	0	0	Insomnie, alternativní psychóza
CBZ	Stabilizace nálady, impulzivity, agrese	± / ±	0 Vzácně mánie, deprese	0
VPA	Stabilizace nálady - antimanický efekt	0	0	0 Vzácně encefalopatie, akutní, chronická
VGB	0	0	Deprese	Iritabilita, agitovanost, agrese, encefalopatie, psychóza - interiktální, alternativní, syndromy z vysazení
TGB	Zlepšení spánku	0	Deprese	NCSE - pestré projevy
LTG	Stabilizace nálady, vlastní antidepre- sivní účinky	- / - Možné zlepšení	Možná elace nálady	Insomnie, vzácně psychotické příznaky
GBP	Anxiolýza, stabilizace nálady?	0	0	Vzácně agrese u dětí
TPM	0	+ / + zvl. při rychlé titraci	+ / + Deprese, úzkost	Psychóza- interiktální, alternativní
LEV	?	0	0 - ?	Mrzutost, iritabilita, agrese u nemocných s pozitivní psychiatrickou anamnézou, neuropsychickým deficitem, zvl. u dětí

Ukončování léčby

- Léčba se zpravidla podává nejméně po dobu 2 let u plně kompenzovaných nemocných.
- Kratší může být u některých benigních dětských syndromů (pokud byla vůbec nasazena).
- V ostatních případech je rozhodování vždy individuální,

po zvážení všech zdravotních a psychosociálních rizik plynoucích z potenciální recidivy záchvatů (etiologie, typ epileptického syndromu, EEG nálezy, v některých případech video-EEG monitorování) a také z rizik dlouhodobé farmakoterapie.

- Nutný je opět dialog s pacientem (rodiči) jako při zahajování léčby, probrání prognózy onemocnění a respektování rozhodnutí pacienta.

Individuální volba antiepileptika

V dalším textu jsou uvedena jednotlivá antiepileptika, rozmezí jejich udržovací dávky a nejčastější obvykle podávaná dávka¹⁶⁾. Dále jsou zmíněny některé základní specifické vlastnosti jednotlivých antiepileptik a nejčastější nežádoucí účinky léčby. Léky v následujícím seznamu jsou rozděleny na antiepileptika klasická a novější.

U klasických antiepileptik (vývoj a uvedení na trh do konce 70. let 20. století) jsou na prvních místech zmíněny léky první volby (CBZ, VPA a ETS), léky další volby jsou zařazeny chronologicky podle uvedení do praxe.

Karbamazepin (CBZ), udržovací denní dávka se pohybuje v rozmezí 400-2000 mg, obvyklá denní dávka je 600 mg¹⁶⁾. CBZ je obvykle lékem první volby v léčbě fokálních, parciálních záchvatů a záchvatů sekundárně generalizovaných. Preferovány jsou retardované formy s dávkováním dvakrát denně. Nevýhodou CBZ je užší spektrum účinnosti (parciální, generalizované tonicko-klonické záchvaty), CBZ může zhoršovat generalizované myoklonické záchvaty, záchvaty vycházející z frontálního laloku. CBZ je užíván rovněž jako stabilizátor nálady, dále v profylaktické terapii migrény, neuralgií a bolestivých polyneuropatií. CBZ může působit útlum, kognitivní poruchy, relativně častý je výskyt alergických idiosynkratických reakcí (exantém). Je induktorem cytochromu P450 (viz dále).

Valproát (VPA, 500-3000 mg /den, obvykle 1000 mg/den) je klasickým širokospektrým antiepileptikem (léčba fokálních, generalizovaných záchvatů, absencí i myoklonických záchvatů), nezhoršuje žádný z typů epileptických záchvatů a syndromů. Často bývá nenahraditelný v léčbě idiopatických generalizovaných epilepsií. Výhodou VPA je potlačení fotosenzitivity u disponovaných jedinců s fotosenzitivní epilepsií. Může být rychle nasazen. Je dostupný v parenterální formě a takto je užíván při akutní léčbě epileptických států a tam, kde není možné p.o. podávání léků. VPA neindukuje cytochrom P450 a nesnižuje tedy účinnost hormonální antikoncepce. Je užíván i jako

profylaktická léčba v terapii migrény a mánie. U některých pacientů dochází po nasazení léčby valproátem ke zvyšování hmotnosti, u predisponovaných žen může být nepříjemnou komplikací vznik hyperandrogenismu (hirsutismus, alopecie) a syndromu polycystických ovarií¹⁷⁾. Nevýhodou zůstává jeho interference s metabolismem kyseliny listové (inhibice methionin syntetázy)^{18,19)} a riziko vzniku vrozených vad.

Etosuximid (ETS, 500-2000 mg/den, obvykle 1000 mg/den) má úzké spektrum účinnosti, užívá se při léčbě absencí v dětském věku (u typických je účinnější než u atypických), má aditivní efekt v kombinaci s VPA a minimum interakcí.

Fenobarbital (PB, 60-240 mg/den, obvykle 120 mg/den), **primidon** (PRM, 250-1500 mg/den, obvykle 500 mg/den) nalézají uplatnění až jako "add-on" terapie, jako léky další volby v léčbě refrakterních záchvatů. PRM je lékem druhé volby u JME. Parenterálně podané barbituráty se užívají při léčbě refrakterního epileptického státu v barbiturátovém komatu. Nevýhody jsou obdobné jako u PHT, mohou působit útlum, mají negativní vliv na kognici a náladu (depresogenní účinky).

Fenytoin (PHT, 100-700 mg, obvykle 300 mg/den) je lékem 2. až 3. volby u pacientů s refrakterními parciálními záchvaty nebo generalizovanými záchvaty. Indukuje jaterní enzymy, má četné interakce s ostatními AED, může vést k osteopatiím interferencí s metabolismem vitaminu D a také pravděpodobně i přímým působením na kostní buňky. Může působit útlum, kognitivní narušení, kosmetické defekty (hyperplázii gingiv). Výhodou je možnost rychlé titrace zejména v akutním parenterálním podání při léčbě kumulace záchvatů nebo epileptického státu nebo tam, kde není možnost p.o. podávání léků.

Benzodiazepiny - klonazepam (CZP, 2-8 mg/den, obvykle 4 mg/den), klobazam (CLB, 10-40 mg/den, obvykle 20 mg/den) a diazepam jsou užívány především v akutní léčbě záchvatů v parenterální a rektální formě. Dále při přechodném zhoršení kompenzace záchvatů a v krátkodobé epizodické prevenci například u katameniálně vázané epilepsie. CZP a CLB mohou být účinné v "add-on" terapii refrakterních myoklonických záchvatů. CLB prodělává určitou renesanci v "add-on" terapii refrakterních parciálních záchvatů. Interakce s ostatními AED nejsou významné. Při delším podávání BZD se obvykle snižuje jejich antikonvulzivní účinnost. Nežádoucí účinky BZD jsou dobře známé, jde zejména o útlum, kognitivní narušení, někdy paradoxní excitační účinky, zvláště u dětí. Nevýhodou bývá rozvoj lékové tolerance, závislosti a problematické vysazování léčby.

Dokončení v příštím čísle FI

Postup, jakým jsou naše články připravovány: témata navržená redakční radou jsou zpracovávána vybranými odborníky z oboru a procházejí recenzí a event. dopracováním oponenty a redakční radou. Autor má možnost vlastního kritického pohledu, ale články reprezentují i názor redakční rady. Nadále proto nebudeme autory uvádět, v posledním čísle každého ročníku však naleznete souhrnné poděkování všem, kteří pro nás články do příslušného ročníku napsali. Podobně pracují i ostatní nezávislé lékové bulletiny (např. britský DTB), sdružené v Mezinárodní společnosti lékových bulletinů (ISDB), jejímž řádným členem jsou Farmakoterapeutické informace od roku 1996.

Farmakoterapeutické informace jsou vydávány Státním ústavem pro kontrolu léčiv s podporou Nadace prof. Skarnitzla a distribuovány jako příloha Věstníku SÚKL a časopisu ČLK zdarma nebo na objednávku za uhrazení poštovného (100,- Kč). Materiál publikovaný ve FI nemůže být používán pro žádnou formu reklamy, prodeje nebo publicity, ani nesmí být reprodukován bez svolení.

Šéfredaktor: MUDr. Marie Alušíková, CSc.

Odborní redaktori: MUDr. Jan Petráček, MUDr. Martina Kotulková

Výkonný redaktor: RNDr. Blanka Pospíšilová, CSc.

Redakční rada: Doc. MUDr. Š. Alušík, CSc., IPVZ; Doc. MUDr. J. Fanta, DrSc., FNKV; Prof. MUDr. Z. Fendrich, CSc., FaFUK; MUDr. J. Haber, CSc., VFN; RNDr. J. Kramlová, lékárna FN Motol; MUDr. J. Lyrer, Sante; MUDr. B. Seifert, praktický lékař; MUDr. H. Skalická, CSc., soukromý kardiolog; MUDr. M. Šmíd, CSc., SÚKL; Doc. MUDr. T. Vaněk, CSc., FNKV; MUDr. J. Zicha, DTC, Praha 4; Prof. MUDr. J. Živný, DrSc., VFN.

Poradní sbor: Doc. MUDr. A. Hahn, CSc., FNKV; Doc. MUDr. K. Hynek, CSc., VFN; MUDr. M. Jirásková, CSc., VFN; Doc. MUDr. F. Perlík, CSc., VFN; Doc. MUDr. E. Růžičková, CSc., VFN; Prof. MUDr. J. Švihovec, DrSc., 2. LF UK; Doc. MUDr. P. Pavřík, CSc., VFN; MUDr. V. Vomáčka, FTN.

Náklad 52.000 výtisků

Korespondenci zasílejte na adresu: Redakce FI, Státní ústav pro kontrolu léčiv, Šrobárova 48, 100 41 Praha 10

Na internetu naleznete FI na domovské adrese SÚKL (www.sukl.cz).

ISSN 1211 - 0647
MK ČR E 7101